

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НА 2025-2026 НАВЧАЛЬНИЙ РІК ЩОДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 8 КЛАСІ НУШ

О. М. Горошкіна

заідувач відділу навчання української мови і літератури, д. п. н., професор

Н. Б. Голуб

головний науковий співробітник відділу навчання української мови і літератури, д.п.н., професор

У 2025/2026 навчальному році навчання української мови у 8-х класах вперше буде здійснюватися за Державним стандартом базової середньої освіти (2020 р.) та Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (2021 р.).

Відповідно до основних положень Державного стандарту навчання української мови ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, що спрямовані на розвиток особистості здобувачів освіти й формування їх як компетентних мовців і читачів.

Характерною особливістю компетентнісного підходу є зміщення акцентів із суто знанневого показника в досягненнях учнів, на їхню здатність застосовувати здобуті на уроках знання і сформовані вміння в реальних життєвих ситуаціях, тобто на функційну грамотність. З огляду на суспільну, державну й особистісну значущість мови, нагальною зміною в підходах до вивчення її є вихід за межі теорії мови, адже знання правил не є показником сформованості мовця. Маркерами досягнення мети є мовна стійкість, мовний смак і мовне чуття. Якщо мовний смак і мовне чуття забезпечує повсякденна практика послуговування мовою, системна робота з добірними текстами різних стилів і жанрів, доцільне використання мовних засобів на практиці, то мовна стійкість значною мірою залежить від самомотивації, самовизначення (хто ти є?), внутрішньої потреби не лише говорити, але й виявляти глибоку повагу до мови як основи державности, засобу ідентифікації себе з українським народом, нацією, як інструменту пізнання світу, потужного засобу збереження національної культури. Компетентнісний підхід змінює фокус навчання: від запам'ятовування фактів – до розвитку здатності аргументовано висловлювати власну думку, мислити критично, ухвалювати рішення, брати відповідальність за них. Формування функційної грамотності передбачає інтегрування знань, умінь, навичок, ставлень і цінностей, що означає: навчання української мови має орієнтуватися на соціальні виклики, бути максимально близьким до різноманітних життєвих (5-9 кл.) і професійних (10-12 кл.) потреб. Відповідно повсякденною практикою на уроках має бути моделювання типових і несподіваних життєвих ситуацій, у яких розв'язувати проблеми допомагають мовні й мовленнєві знання, уміння й навички. У полі зору вчителя має постійно перебувати формування в учнів позиції. Важливо усвідомлювати, що водночас із накопиченням знань («знаємо, що») учні мають засвоювати структурні й концептуальні засади предмета («знаємо, як»), а не просто опановували теорію, не позначену терміном придатності. Так, з української мови учні мають знати, за якими законами функціює мова, які правила ставлять її в один ряд з іншими кодифікованими мовами світу, чому в Україні має бути одна державна мова, у яких ситуаціях вправне використання

мовних знань і вмінь допомагає розв'язувати проблеми й досягати цілей; та найважливіше – формувати ціннісне ставлення до мови свого народу як суспільного явища й шкільного предмета.

У цьому контексті урок української мови постає осередком творчого пошуку, колективної співпраці, загального й мовленнєвого розвитку.

Особистісно орієнтований підхід з-поміж інших вирізняє визнання унікальності кожного учня, його здібностей, інтересів, потреб, досвіду, цінностей, права на особисту траєкторію розвитку, власний темп і спосіб навчання. Відповідно учень постає не пасивним виконавцем завдань, які пропонує вчитель, а активним учасником освітнього процесу, який визначає і формулює власні цілі, обирає зручні для себе способи досягнення результату, здійснює рефлексію. Роль педагога полягає в тому, щоб допомогли учням усвідомлювати власну цінність і відповідальність за результати, навчати діяти в команді, мислити критично.

Необхідною умовою формування в учнів визначених стандартом ключових компетентностей і наскрізних умінь є діяльнісний підхід до навчання, що передбачає залучення учнів до різних видів діяльності, зокрема організаційної, пізнавальної, мовленнєвої, текстової тощо.

Важливо зосередити зусилля на формуванні в учнів таких загальнопредметних умінь: здійснювати пошук необхідної інформації, аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати її, висловлювати припущення і робити висновки, розв'язувати проблеми, працювати в команді, ухвалювати рішення, ефективно спілкуватися, генерувати нові ідеї тощо, розвивати критичне мислення і емоції, розвивати інтелект.

Ознакою компетентності учня є не власне знання, а сформована на основі них система ставлень. Маркерами ставлень є цілеспрямованість, допитливість, активність, ініціативність, постійний пошук і прагнення самовдосконалюватися, позитивні емоції, зміна поведінки на краще. Мовний матеріал для учнів є не самоціллю без чітких обрисів і перспектив застосування, а інструментом думки, адже комунікативний зміст формується в процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Сприятливою для цих процесів є робота з текстом і різні види роботи з проблемою.

Оснoву мовної змістової лінії програми для 8 класу становить синтаксис, що в ієрархії мовної системи посідає найвищу позицію, оскільки спрямовує знання фонетичних законів, правил морфології, наявний лексичний запас на продукування думок, оформлення й об'єднання їх у тексти. Саме цей розділ досліджує й оперує тими одиницями, що визначають успіх чи невдачу людського спілкування. Широке поле для застосування знань і вмінь із синтаксису пропонують розділи «Інформація», «Текст», «Жанри мовлення», «Спілкування», оскільки вони наближають здобуті знання і вміння до реалій життя, надають знанням і вмінням функційності.

Навчання синтаксису не повинне зводитися до розуміння теорії й виконання синтаксичного розбору речення. Для життя й становлення в соціумі значно важливіше усвідомлювати виражальні можливості одиниць синтаксису, формування поведінкових норм для кожної ситуації мовлення засобами цих одиниць.

Потужним інструментом формування компетентних мовців і читачів є компетентнісно орієнтовані завдання (далі – КОЗ), спрямовані на організацію самостійної пошукової, творчої діяльності; командну взаємодію учнів у процесі проєктної діяльності, стимулювання дослідницької роботи, тобто передбачають вихід за межі уроку, показуючи умови й ситуації застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок.

Досвід упровадження й аналіз чинних підручників української мови для НУШ переконує, що значна частина КОЗ побудована на текстовому матеріалі, оскільки саме текст є джерелом інформації, об'єктом розуміння, вивчення, спостережень над естетикою мови, функціями мовних одиниць; матеріалом для роботи з інформацією (фіксування інформації в різний спосіб, визначення актуальності, вірогідності, головної і другорядної інформації), інструментом формування текстових умінь учнів.

Оскільки компетентність як синтетичний термін поєднує в собі готовність до цілевизначення, планування, дій, оцінювання й рефлексії, що у процесі вияву її передбачає реалізацію таких дій: розуміти, демонструвати, застосувати, довести, сприяти, використати, оцінити, обрати, обґрунтувати, розвинути, КОЗ мають передбачати визначення й осмислення теми, основної думки, ознак і композиційних елементів тексту, стильових рис, мети висловлення; визначення й обґрунтування типу мовлення; формулювання тези, гіпотези, добір аргументів; слухання, читання, переказування; співвіднесення мовних засоби із задумом, типом, жанром і стилем мовлення; «переведення» тексту з одного стилю в інший; визначення емоційного впливу тексту на читачів, слухачів; словникова робота (з'ясування лексичного значення слова, тематичне групування лексики, активізування у мовленні; виховання уваги до незнайомих слів; сполучуваність слів тощо); виявлення й маркування певного мовного явища; пояснення написання окремих слів і вимови; добір слів і виразів, що сприяють налагодженню психологічного комфорту, унеможливають конфлікт; видозміна тексту (розширення, скорочення, збагачення певними одиницями (влучними словами і виразами, синонімами, епітетами, фразеологізмами, тропами), заміна одних одиниць іншими, логічне розташування змістових елементів структури тексту); виявлення проблеми; привернення уваги до тропів задля формування відчуття естетичної насолоди; проведення аналогії з відомими фактами, прикладами з життя людей, історичними подіями, прислів'ями й афоризмами, творами, цитатами з творів, епіграфами і багато ін.; формулювання уточнювальних запитань за змістом тексту; узагальнення певного мовного матеріалу (групування, класифікація, структурування й систематизування); організація супутнього повторення; організація групового чи індивідуального мовознавчого дослідження; удосконалення тексту; організація самостійної роботи; виконання логічних операцій (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, висновки); прогнозування психологічного впливу тексту на співрозмовника; висловлення власного ставлення до змісту тексту; виявлення слів і виразів-конфліктогенів; переведення тексту в інший формат: схему, малюнок, таблицю тощо); добір коментарів; виявлення прийомів гармонійного спілкування; створення власного

висловлення тощо. Що то за лапки? Якщо цитата, то потрібно покликання на джерело..

Тематика текстів сприяє формуванню ключових компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти. Соціокультурна тема на кожному уроці засвідчує системність у роботі з формування ключових компетентностей.

Спостереження за освітнім процесом переконують у тому, що цікавими для учнів 8 класу є тексти про сучасні досягнення, відкриття, професії, емоційний світ людини, правила збереження здоров'я, таймменеджмент, основи фінансової грамотності, культуру спілкування, зокрема міжкультурного та ін. Практика переконує, що ефективними є уривки з художніх творів сучасних письменників, що привертають увагу учнів і спонукають їх до прочитання тексту загалом.

Ознаками компетентісно орієнтованих завдань є їх орієнтація на розвиток учнів, а не на засвоєння певного обсягу знань; комунікативне спрямування; наявність актуальної проблеми, шляхи розв'язання якої мають запропонувати учні; моделювання ситуацій, наближених до реальних, що дає змогу показати можливості здобутих знань за межами уроків.

Одним із завдань процесу навчання української мови є розвиток емоційного інтелекту учнів. Практика засвідчує ефективність вправ, що передбачають добір, аналіз, моделювання емоційних комунікативних ситуацій, формування в учнів умінь виражати емоції засобами мови, вербально контролювати емоції. Висловлення своїх побоювань чи сподівань допомагає учням відпрацювати навички формування очікувань, мети; прогнозування результатів, яких вони досягнуть у процесі уроку. Психологи стверджують, що усвідомлення очікуваних результатів навчання допомагає побороти недовіру, створює вагому мотивацію.

Важливою умовою організації освітнього процесу є вибір раціональної системи методів і прийомів ефективного навчання, зокрема змішаного, використання ІКТ у поєднанні з традиційними засобами. Рекомендовано звернути увагу на відповідність форм організації освітнього процесу і видів навчальної діяльності, що містять обрані закладом освіти модельні навчальні програми, а також спрямування їх на подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема і подолання навчальних втрат.

На початку 8 класу доцільно одразу запланувати роботу щодо виявлення та подолання навчальних втрат учнів, яку доцільно здійснювати у 3 етапи:

I – виявлення навчальних втрат учнів за курс української мови в 5-7 класах;

II – спрямування роботи на подолання виявлених навчальних втрат;

III – оцінювання результатів роботи.

Для діагностики радимо використовувати «Зошит моїх досягнень» (Н. Голуб, О. Горошкіна) та розроблені варіанти тестування для курсу української мови на платформі «Всеукраїнська школа онлайн».